Pellervon taloustutkimus

Lausunto
9.10.2024

Asia: HE 109/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025

Pellervon taloustutkimus PTT:n lausunto Valtiovarain-valiokunnan maatalousjaostolle 9.10.2024

Teema: Tilannekatsaus maataloustuotteiden markkinoista ja satonäkymistä sekä lisäksi maatalouden kannattavuus, maataloustulo, kannattavuuden parantaminen ja TAE:n vaikutukset kannattavuuteen

Maataloustuotteiden markkinoihin vaikuttavat toimintaympäristön muutokset[1]

Ruokamarkkinat sopeutuvat uuteen tasapainoon viime vuosien rajujen hintamuutosten jälkeen. Inflaatiopaineet ovat hellittäneet, ja markkinakorot laskevat. Kustannukset ja hinnat ovat kuitenkin monessa kohtaa ruokaketjua jääneet pysyvästi korkeammalle tasolle. Inflaation hidastuessa myös elintarvikkeiden hintakehitys on tasaantunut.

Toimintaympäristön riskit ovat kuitenkin poikkeuksellisen suuria. Riskit liittyvät sekä talouteen että politiikkaan. Maailmantalouden suhdannetilanne on tänä vuonna heikko, mutta Kiinassa ja Euroopassa ongelmat ovat myös rakenteellisia. Kiina yrittää pyristellä irti ongelmistaan vientivetoisella kasvustrategialla, jossa yritysten valtiontuilla on suuri rooli. Tämä johtaa vastatoimiin Yhdysvalloissa ja Euroopassa. Tilanteen eskaloituessa merkittävänä riskinä on Kiinan ruoka-alaan kohdistuvat toimenpiteet, koska ruoka on kaikissa maissa poliittisesti merkittävä teema. Vaikutukset voivat olla suoria tai välillisiä Suomen elintarvikesektorin kansainvälisiin kauppavirtoihin.

[1] Tarkempaa tietoa maa- ja elintarviketalouden lähiajan näkymistä ja ennusteluvuista on saatavissa 24.9.2024 julkaistusta PTT:n maa- ja elintarviketalouden suhdanne-ennusteesta PTT_ennusteet-maa-ja-elintarviketalous-syksy-2024.pdf

Yksityisen kulutuksen epävarmuus hidastaa ruoka-alan kasvua. Inflaation hidastuminen, palkkojen nousu ja markkinakorkojen lasku kohentavat kotitalouksien ostovoimaa tänä ja ensi vuonna maltillisesti, kun reaalitulot nousevat. Työmarkkinatilanteen epävarmuus, huoli oman talouden kehityksestä ja maailmanpoliittinen epävarmuus voivat heijastua kotitalouksissa elintarvikkeiden ostopäätöksiin. Kuluttajat saattavat suosia edullisempia elintarvikkeita kuten kaupan omia merkkejä sekä tuontituotteita.

Elintarvikeviennin odotetaan kasvavan tänä ja ensi vuonna hieman, mutta kasvuluvut ovat maltillisia ottaen huomioon kansainvälisen kaupan toimintaympäristöön liittyvät riskit. Uusien avauksien realisoituminen kannattavana vientinä voi viedä vuosia. Kansainvälisen kaupan jännitteisyys lisää elintarvikevientiin liittyviä riskejä.

Maatalouden tuotantopanosten hintojen ja tuottajahintojen kehitys

Maatalouden keskeisten tuotantopanosten hinnat ovat tasaantuneet viime vuosien hintapiikeistä. Tuotantopanosten hintataso on edelleen vähän korkeampi kuin ennen pandemiaa ja syksyllä 2021 alkanutta rajua tuotantopanosten hintojen nousua. Suurimmat epävarmuudet tuotantopanosmarkkinoiden kehityksestä ovat laantuneet, vaikka juuri samat epävarmuustekijät, Venäjän hyökkäyssota ja Lähi-Idän konfliktit, vaikuttavat vielä markkinoiden toimintaan.

Kotimaassa lannoitteiden hinnat ovat pysyneet samalla tasolla vuoden 2023 kesästä saakka, eikä tulevan vuoden aikana ole näkyvissä huomattavia muutoksia. Rehujen hinnat ovat laskeneet vuoden 2022 kesästä saakka seuraten viljojen yleistä hintakehitystä. Keskimääräinen viljasato pitää rehujen hinnat tasaisena. Maataloudessa käytetyn energian hinta jää hieman viime vuotta alemmalle tasolle tänä ja ensi vuonna öljyn maailmanmarkkinahinnan laskiessa maltillisesti ja sähkön hinnan pysyessä vuositasolla tasaisena, vaikka sähkömarkkinoilla nähdään voimakasta hetkellistä heiluntaa.

Kotimaan viljan hintakehitys tasaantuu satovuoden edetessä. Viljojen kotimaan hinnat olivat jyrkässä laskusuunnassa sadonkorjuun ajan. Markkinoille tuli viljaa poikkeuksellisen paljon ennen puinteja, kun viljelijät myivät varastossa ollutta viljaa. Tämä yhdessä kohtuullisen hyvän sadon kanssa laski merkittävästi hintoja sadonkorjuun aikana. Viljojen hinnat laskevat tänä vuonna, ensi vuonna hintatasossa ei ole ennakoitavissa suuria muutoksia, hintakehitys on lievästi positiivinen.

Maidon tuottajahinta laskee Suomessa tänä vuonna keskimäärin noin 10 prosenttia. Viennin väheneminen näkyy osaltaan tuottajahinnan kehityksessä. Viennin vaikutus tuottajahintaan on suuri, koska viennin merkitys maitosektorilla on merkittävä. Maitojauheen viennin arvo Kiinaan on pienentynyt, vaikka Kiina on edelleen suurin Suomen maitojauheen vientikohde. Kiinan vientiin ennustekaudella tuo epävarmuutta muun muassa Kiinan aloittama tutkinta EU-tukien vaikutuksesta vientihintoihin. Myös tuontikilpailun lisääntyminen kuluttajamarkkinoilla on osaltaan vaikuttanut tuottajahinnan laskuun. Ensi vuonna maidon tuottajahinta nousee hieman.

Sianlihantuotannon väheneminen hidastuu kotimaisen kulutuksen ja tuotannon välisen kuilun kutistuessa. Sektorille kohdistuu kuitenkin merkittäviä riskejä erityisesti Kiinan viennistä sekä tuontipaineesta mahdollisten EU:n vientirajoitusten seurauksena. Toisaalta Aasian vientiavaukset mahdollistavat lisäarvon tuottamisen alalle, johon teollisuus panostaa merkittävästi. Siipikarjanlihalla näkymät ovat valoisimmat uusista investoinneista, vientiavauksista ja kotimarkkinanäkymistä johtuen. Toisaalta voimakas tuonnin kasvu haastaa edelleen kotimaista tuotantoa, vaikka siipikarjanlihan osuus kasvaakin kokonaislihankulutuksesta. Kotimarkkinoilla lihatalot ovat laskeneet lihojen tuottajahintoja vuoden mittaan. Punaisen lihan kysyntä on ollut suhteellisesti heikompaa kuin siipikarjanlihan, minkä vuoksi tuottajahintojen lasku on kohdistunut naudan- ja sianlihaan.

Satonäkymät

Kotimaan kokonaisviljasato on tänä vuonna Luonnonvarakeskuksen arvion (20.9.2024) mukaan kohtuullinen, noin 3,2 miljardia kiloa. Rukiin sato pieneni noin 40 prosenttia viime vuoteen verrattuna lähinnä pienentyneen kylvöalan vuoksi. Syysvehnän sato vaihteli pääsääntöisesti välttävästä heikkoon, mutta kevätvehnän sato piti kokonaisvehnäsadon tavanomaisena. Tänä vuonna kaura ohitti viljelyalassa ja satomäärässä ohran, jonka viljelypinta-ala on pienentynyt useana vuotena peräkkäin. Kauran kokonaissato kasvoi viidenneksen ja ohran pysyi lähes muuttumattomana viime vuoteen verrattuna. Öljykasvien sato oli keskimääräinen, ja herneen sato oli hyvä. Herneen viljelypinta-ala on kasvanut jo usean vuoden ajan, ja tänä vuonna sato on kolmanneksen suurempi kuin viime vuonna.

Korjuuolosuhteet viime vuoteen verrattuna olivat huomattavasti paremmat, mutta laatuvaihtelua esiintyi erityisesti hometoksiinien, kuten Fusarium-sienien ja punahomeen osalta. Muun muassa näiden vuoksi niin kauran kuin ohrankin hehtolitrapainot jäivät paikoin alle teollisuuden vastaanottorajan. Lisäksi EU on (1.7.2024) asettanut T-2 / HT-2-toksiinille raja-arvot elintarvikeviljoille, mikä tulee vaikuttamaan koko viljaketjuun. Määrällisesti tuotanto riittää kattamaan kokonaiskysynnän, jonka arvioidaan viljatasearvion (20.8.2024) mukaan olevan tänä vuonna kotimaankäytön osalta 2,7 miljardia ja viennin osalta 500 miljoonaa kiloa. Varastot satokauden alussa olivat suuret, mikä tuo helpotusta erityisesti rukiin pieneen satoon. Varastojen ennakoidaan edelleen kasvavan ensi vuonna keskimääräisen sadon vuoksi.

Maatalouden kannattavuuden ja yrittäjätulon kehitys

Viime vuonna maatalousyrittäjien tulot markkinoilta laskivat vuoden 2022 huipuista. Tänä vuonna laskun ennakoidaan jatkuvan. Viljan tuottajahintojen laskusta huolimatta kasvinviljelystä saadut tulot kokonaisuutena hieman kasvavat viime vuotta paremman satovuoden ja vihanneksista saatujen tulojen kasvun ansiosta. Kotieläintuotannon volyymit pääosin pienenevät, joten yhdessä laskevien tuottajahintojen kanssa tämä pienentää kotieläintalouden tuloja markkinoilta. Erityisesti maidon tuottajahinnan merkittävä lasku näkyy kotieläintuotannon tulojen muutoksessa. Sekä kotieläintuotannon ja

kasvintuotannon markkinatulot ovat samaa luokkaa viiden edellisen vuoden keskiarvoon verrattuna.

Viime vuonna maatalouden yrittäjätulo laski noin 1,1 miljardiin euroon pääasiassa heikon satovuoden vuoksi. Tänä vuonna maatalouden yrittäjätulon ennakoidaan jatkavan laskua, noin miljardiin euroon. Viiden edellisen vuoden keskiarvoon verrattuna yrittäjätulo olisi jäämässä noin kymmenen prosenttia pienemmäksi. Tämän vuoden lasku johtuu siitä, että kasvintuotannon ja kotieläintuotannon tuottajahinnat laskevat enemmän kuin tuotantopanosten hinnat. Ensi vuonna ei tuottajahintoihin eikä tuotantomääriin ole odotettavissa kasvua, joten yrittäjätulon laskun ennakoidaan jatkuvan. Myös erot kannattavuudessa tilojen välillä ovat suuria.

Kuva 1. Maatalouden tulot tuotantosuunnittain ja yrittäjätulo. Lähde: Tilastokeskus. Vuodet 2024 ja 2025 luvut ovat PTT:n ennusteita.

Maatalousrakentaminen on elpymässä muutaman hiljaisen investointivuoden jälkeen. Investointien elpyminen ei kuitenkaan suoraan kerro tuotantoinvestoinneista, sillä viime vuosina erityisesti eläintuotantoon kohdistuvat tuotantoinvestoinnit ovat laskeneet huomattavasti, kun taas korkeat energian hinnat ovat kannustaneet energiainvestointeihin maatiloilla. Kuluvan vuoden alkupuoliskolla aloitetut rakentamishankkeet olivat kasvussa koko maassa viime vuoden vastaavaan ajankohtaan verrattuna.

TAE:n ja kehyskauden linjausten vaikutukset kannattavuuteen

Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalalle ehdotetaan määrärahoja yhteensä 2,6 miljardia euroa, jossa on vähennystä 33,6 miljoonaa euroa verrattuna vuoden 2024 varsinaiseen talousarvioon. Hallitusohjelmassa päätettyjä tuottavuustoimenpiteitä ja keväällä 2024 linjattuja toimintamenosäästöjä on kohdistettu hallinnonalalle yhteensä 4,2 miljoonaa euroa vuodelle 2025.

Hallinnon ja tutkimuksen määrärahat kasvavat 15,3 miljoonalla eurolla 161,8 miljoonaan euroon vuoden 2024 talousarvioon verrattuna, mikä johtuu muun muassa viennin edistämisen, biotalouden huoltovarmuuden ja arvonlisän kehittämisestä. Edellä mainittuihin panostamisen pitäisi realisoituessaan hyödyntää koko ruokaketjua, mutta esimerkiksi viennin määrätietoisen kasvattamisen tulokset ovat odotettavasti vasta pidemmällä aikataululla.

Maatalous on säästynyt suorilta leikkauksilta, ja maataloustukien määrä pysyy ensi vuonna likimain tämän vuoden tasolla. Merkittävimmät maatalouden kannattavuuteen ja maataloustuloon vaikuttavat tekijät tukien ohella ovat markkinoilta saatavien tuottojen sekä maatalouden tuotantopanosten kustannusten kehityksen suhde sekä tuottavuuden parantaminen. Maataloustukien reaalinen ostovoima on heikentynyt viime vuosien korkean inflaatiokehityksen takia, mikä on lisännyt markkinoiden roolia tulojen muodostuksessa suhteessa tukiin.

Leikkauksilla on kuitenkin epäsuoria vaikutuksia erityisesti maataloustukien maksuun. Ruokaviraston talouden ja toiminnan sopeuttamistavoitteen saavuttamiseksi Ruokavirasto lomauttaa lähes koko henkilöstönsä loppuvuoden aikana vaiheittain kahdeksi viikoksi sekä irtisanoo noin 50 henkilöä. Lisäksi Ruokavirasto supistaa ja tehostaa viraston tehtäviä ja toimintoja kaikissa organisaation osissa. Maatalouden kannattavuuskehityksen turvaamiseksi on erityisen tärkeää, että Ruokavirasto pysyy tavoitteellisessa maataloustukien maksuaikataulussaan sopeuttamistoimista huolimatta. Maataloustukien maksatuksista merkittävä osa kohdistuu marras-joulukuuhun.

Talousarvioesitys maatalouden neuvontapalveluihin kohdistuvista vähennyksistä heikentää neuvontatoiminnan kehittämistä vastaamaan tulevaisuuden maatalousyrittäjien tarpeita. TAE:n mukaan valtionavustus maatalouden neuvontapalveluihin on pienenemässä 1,15 miljoonalla eurolla, reilun viidenneksen vuoden 2024 talousarvioon verrattuna. Kannattavuuden kehittämisessä korostuvat yhä enemmän liiketaloudellinen ja kokonaisvaltainen johtamisosaaminen, missä tärkeässä roolissa on neuvontapalvelut. Myös järjestötoimintaan kohdistetut vähennykset voivat vaikuttaa maatalouden toimintaympäristön kehittämiseen ja myös uusien yrittäjien saamiseen maatalousalalle.

PTT nostaa esille, että talousarvioesityksen tavoitteena on maataloustuotannon arvon kasvu. Riskinä on, että tuottajahintojen laskiessa maataloustuotannon arvo ei kasva ensi vuonna. Lisäksi PTT korostaa markkinoiden toimivuuden parantamista luomutuotteiden osalta talousarvioesityksen tavoitteena ollessa luomutuotannon arvon kasvu. Tuotantokustannusten nousu on luonut haasteita luomutuotannolle, ja viime vuosien ruuan hinnan nousu on hidastanut luomutuotteiden kysynnän kasvua.

Lisätietoja:
Päivi Kujala, vanhempi maatalousekonomisti, puh. 040 194 5184, paivi.kujala(at)ptt.fi
Mauri Yli-Liipola, maatalousekonomisti, puh. 040 586 8223, mauri.yli-liipola(at)ptt.fi
Sari Forsman-Hugg, tutkimusjohtaja, puh. 0400 639 450, sari.forsman-hugg(at)ptt.fi